

פרק שלישי; דפים לו – לז

- ג. א. האם מותר להשהות בכירה מערב שבת, קדרה עם מים חמים או תבשיל?
ב. האם מותר להחזיר חמין או תבשיל לכירה?

א. כירה שהסיקה בקש ובגבבא – מותר ליתן עליה תבשיל.

כירה שהסיקה בגפת ובעצים – לשיטת בית שמאי, לפי רבי מאיר אין משהים עליה כלום מערב שבת, ולפי רבי יהודה – משהים עליה חמין בלבד, (שאינם צריכים בישול, ואין חשש חיתוי. עפ"י רש"י), ובתנאי שגרף את הגחלים או קיטמם (= נתן עליהם אפר). ולשיטת בית הלל – לרבי מאיר, משהים עליה חמין אבל לא תבשיל, ודוקא בגרוף או קטום. ולר' יהודה, מותר בין תבשיל בין חמין, ודוקא בגרוף או קטום.

ולדעת חנניה, וכמותו סתמה המשנה בפרק ראשון, ואפשר שכן היא דעת תנא דמתניתין, מותר להשהות אפילו על כירה שאינה גרופה או קטומה, גם תבשיל שלא נתבשל כל צרכו, כל שהגיע למאכל בן דרוסאי, בין חמין בין תבשיל (– לבית הלל. אבל לב"ש אין משהים אלא חמין). אין חילוק בין שהיה על גבי הכירה (על עובי שפתה או על כיסוי שמעל חללה. רש"י) או בתוכה. (גם לחנניה שמתיר בשאינו גרוף וקטום. תוס').

כתבו התוס' והריטב"א: לרבי מאיר ורבי יהודה האוסרים להשהות בשאינה גרופה, אסור אפילו בשנתבשל כל צרכו, ואפילו מצטמק ורע לו. והרמב"ן והרשב"א (וב'חדושי הר"ן) חולקים, שאם מצטמק ורע לו – מותר. והרשב"א צדד שאפילו בית שמאי לא אסרו אלא בתבשיל שמצטמק ויפה לו. והחמין שהתירו בית שמאי, דוקא בשהוחמו כל צרכם אבל בלאו הכי אסור, כתבשיל שמצטמק ויפה לו.

רב ושמואל סוברים שאסור להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה אם המאכל מצטמק ויפה לו, אבל מצטמק ורע לו – מותר. ורבי יוחנן (כדברי רב שמואל בר יהודה) מתיר אפילו מצטמק ויפה לו, כל שבושל כל צרכו. [וכן נהג רב נחמן בר יצחק]. ולדעת רב ששת התיר רבי יוחנן אפילו אינו מבושל כל צרכו, כחנניה.

א. להלכה – רב האי גאון, רבנו חננאל (כפי שהובא בתוס', ולא כפי שהובא ברא"ש), ספר התרומה (רלא), רש"י, תוס', הרי"ד, הרא"ה והריטב"א, פסקו כחנניה להתיר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, כסתם משנה וכתב ששת בשם רבי יוחנן, וכן משמע שנקט רבא. ואילו הרי"ף פסק על סמך משמעות הסוגיא בכמה מקומות, דלא כחנניה, ואין התר להשהות על כירה שאינה גרופה וקטומה אלא בתבשיל שמצטמק ורע לו. (או בקדרה חייתא, שלא התחיל להתבשל כלל). וכן דעת רב אחאי בשאלות (שלה, קכח), ובה"ג (שבת ג). וכן פסקו הרמב"ם (שבת ג, ד) ורבנו יונתן. ולזה הסכים הרמב"ן. וכן פסק השלחן-ערוך (רינגא). ודעת הרז"ה, אף על פי שהלכה כחנניה, ומותר להשהות כל שהוא כמאכל בן דרוסאי, מכל מקום אם הוא תבשיל שמצטמק ויפה לו, אסור ליתנו על גבי כירה שאינה גרופה או קטומה – אם לא בושל כל צרכו, [ואם בושל כל צרכו – תלוי הדבר במנהגי המדינות, ולנו יש לנקוט להקל והרוצה להחמיר על עצמו כבני מזרח – רשאי]. ואם מצטמק ורע לו – מותר אפילו לא בושל כל צרכו.

שיטה נוספת (ר"ח, כפי המוסבר ברא"ש), אין להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה

אלא בבישול כל צרכו, ואז מותר אפילו מצטמק ויפה לו, כרבי יוחנן כנגד רב ושמואל. ומסיים הרא"ש: 'ובשביל שרבו דעות בהאי פיסקא, וישראל אדוקין במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר, הנח להם כמנהג שנהגו על פי הפוסקים כחנניה'. וכן כתבו הרשב"א והר"ן בסוף הסוגיא.

וכן כתב הרמ"א, שנהגו לסמוך על דעה ראשונה. ואולם מן הראוי לכתחילה לבשל כל צרכו קודם השבת, אך אם נודמנו אורחים סמוך לשבת וכדו', יכול להעמיד הקדרה על הפטפט להתבשל, ואף שלא יתבשל עד השקיעה רק כמחצית בישולו. עפ"י באור הלכה. וגם בני עדות המזרח הנוהגים ככל הוראות מרן השו"ע, כתבו אחרונים שנהגו להקל, אם כי ראוי לכתחילה להחמיר (כמוש"כ הרמ"א). ע' אור לציון ח"ב יז, בבאורים. וכן שמעתי בשם הגרע"י שליט"א).

ב. יש מן הראשונים שסוברים, באופנים שמותר להשהות על כירה שאינה גרופה, מותר גם כאשר הכירה מונחת על שולי הכירה עם הגחלים. (ע' בעה"מ, רא"ש). וכמה ראשונים (רב האי גאון, רבנו אפרים, רמב"ן ועוד) סוברים שאסור הדבר משום הטמנה, ומדובר כאן כגון שהקדרה מונחת על גבי ברזלים וכדומה. וכן פסק השו"ע. ואולם הרמ"א כתב שהמנהג להקל שאם הקדרה אינה מכוסה מלמעלה אין זו הטמנה, אלא שנוהרים לכתחילה לנתקה קצת מן האש קודם השבת, כדי שיוכל ישראל להסירה ללא נענוע הגחלים.

ג. תבשיל שלא הגיע למאכל בן דרוסאי — כתב הרמב"ן (והריטב"א, וכן נטה הרשב"א, וכן משמע בר"ן), שמותר להשהותו בכירה גרופה וקטומה, לפי שאין בה חשש חיתוי, ואעפ"י שהוא מתבשל בשבת לגמרי. וכן נפסק בשלחן ערוך (רנ"ג, א). ויש פוסקים שמחמירים בדבר, [מלבד אם הבשר חי לגמרי] — גזרה שמא יגיס. כן הביא רעק"א מהרמ"ך, וכ"כ שם בדעת הרשב"א ורבנו יונה והרא"ש. וכ"כ בשפת אמת. והוזכרה דעה זו בבאור הלכה (רנ"ג, א ד"ה אלא). ובשם הגר"פ שיינברג שליט"א מובא (דברי חכמים 360) שאין צריך לחוש לזה למעשה, והבאה"ל לא הביא שיטה זאת אלא להעיר. ובכירה שאינה גרופה וקטומה, אסור להשהות תבשיל שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, גם לדעת חנניה. אבל קדרה חיה שלא התחילה להתבשל — מותר, כי מסיח דעתו ממנה עד למחר ולא יבוא לחתות. אך אפשר שזה רק בתנור שחומו רב, אבל בכירה אסור אפילו בקדרה חייטא. עפ"י תוס' לת. וכן נקט בהגהות אשר"י. ואולם שאר הפוסקים התיירו להשהות בכירה קדרה חיה. ע' או"ח רנ"ג, א. וע"ע פרטים נוספים לעיל יח.

ד. שיעור 'מאכל בן דרוסאי' במים חמים — כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד עד 'בישול' כד) שהוא כשהגיעו לשיעור 'יד סולדת בו' או מעט יותר. ע"ש. ובחזו"א (לו,ו) משמע שהוא בכדי שיעבור משך שלישי / חצי מהזמן הדרוש למים לרתוח, משעה שהגיעו לכדי 'יד סולדת'. ויש אומרים שאין אנו בקיאים בשיעור זה, הלכך יש לנו לשער אם ראוי הדבר לאכילה על ידי הדחק אם לאו (עפ"י כף החיים רנ"ג, כח).

ה. כל האמור כאן — בקדרה, אבל צלי או פת אפשר שדינם שונה. ונתבאר בפרק ראשון, דף יח.

ב. כירה שהסיקה בגפת ובעצים — לבית שמאי אסור להחזיר עליה כלום, ולבית הלל מותר, ובלבד שתהא גרופה או קטומה. ורבי מאיר אוסר להחזיר אפילו לבית הלל. גם כשהותר להחזיר, לא הותר אלא על גבה אבל בתוכה אסור. (רבי חלבו א"ר חמא בר גוריא אמר רב). א. כתבו התוס' והרא"ש, שאין חילוק בדין 'החזרה' בין שבת לערב שבת, כשאסור אסור אפילו

- בערב שבת, כל שהוא סמוך לשבת שאין שהות להרתיח מבעוד יום. ואפשר אפילו הוא רותח אסור. [ובשבת עצמה ודאי אסור אפילו רותח]. וכשמותר מותר אפילו בשבת. והר"ן והרי"ד חולקים וסוברים שבית הלל אינם אוסרים להחזיר אלא בשבת. וכתב הרמ"א (רנ"ג, ב) שהמנהג להקל אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך, לחוש לדעת התוס'.
- ב. כשאסור להחזיר (לבית שמאי בכל אופן, ולבית הלל — בשאינה גרופה), אסור אפילו התבשל כל צרכו (תוס'). ואפילו מצטמק ורע לו (רמב"ן, ר"ן).
- ובכירה גרופה שמותר להחזיר על גבה בשבת — אין התר אלא במבושל כל צרכו. ויש תנאים נוספים להחזרה, כפי שיבואר אי"ה בדף לח.
- ג. יש סוברים (דרכי משה, עפ"י ר"ן) שלא אסרו להחזיר לתוכה אלא אם הורד מן הכירה מבעוד יום, אבל אם ניטלה בשבת, מחזירים אפילו לתוכה. והמגן-אברהם ועוד אחרונים חולקים. (וע' משנ"ב לו, ח. ובחזו"א (לו, ח) החליט כמג"א להחמיר בדבר. ובשבת הלוי (ח"ג מח) סמך על שיטת הרמ"א לצרפה לסניף, ע"ש).
- ד. מדברי בעל המאור והר"ן משמע שאם גרף והוציא את כל הגחלים מן הכירה, מותר להחזיר לתוכה. ואין כן דעת רוב הפוסקים (עפ"י חזו"א לו, ו).
- ה. בשו"ת שבת הלוי (ח"ג מח) העלה להתיר החזרת דבר מבושל לתוך תנורים חשמליים שלנו (כשהם מופעלים במצב 'שבת'). ושנים הם נימוקיו העיקריים: א. לא אסרו החזרה לתוכה אלא במקום שיש לה גם 'תוך' וגם 'גב', אבל לא כשיש לה רק תוך. ב. יש לצרף דעת הרמ"א (הנ"ל) המתיר להחזיר לתוכה אם נטל בשבת. ואילו בספר שמירת שבת כהלכתה (א, יז בהערה) נראה שנוקט לאסור להחזיר בשבת. וכן משמע בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד עד, עמ' קלח).
- ו. משמע בסוגיא שכירה שהסיקה בקש ובגבבה מותר אף להחזיר תבשיל עליה, שהרי אם 'להחזיר' תנן, מפורש הדבר במשנתנו. ואף הסוברים 'לשהות' לא מסתבר שנחלקו על כך.

דף לז

- נא. א. מהו לסמוך לדופן הכירה תבשיל או חמין?
ב. אלו דברים נידונים בכלל 'גרופה וקטומה', ומה הדין כשקטמה ונתלבתה או הובערה?
ג. האם יש חילוק בהשהיית תבשיל בכירה בין מצטמק ויפה לו או מצטמק ורע לו?
ד. אלו מיני מאכל 'מצטמק ויפה להם' ואלו 'מצטמק ורע להם'?
- א. נסתפקו בגמרא האם סמיכת קדרה לדופן הכירה דינה כנתינה על הכירה או בתוכה, או שמא מותר לסמוך לכירה גם באופנים שאסור ליתן על גבה. וכן מסקנת הגמרא, להתר.
- א. כתבו התוס' שההתר לסמוך אמור הן לענין שהיה מערב שבת בשאינה גרופה וקטומה, ואפילו כשאין המאכל מבושל כל צרכו, הן לענין החזרה בשבת. (וכ"כ הריטב"א והרא"ה (ב'חידושי הר"ן) וכן פסקו כמה אחרונים). ויש מחמירים בזה. (ע' מלחמות ה' ועוד; מג"א רנ"ג סק"ה בדעת הרמב"ם. וע' משנ"ב שם סקט"ו; שו"ת בית זבול ח"ב כג). כמו כן נחלקו הפוסקים לסמוך לכתחילה בשבת בדבר שהוא מבושל כל צרכו (ע' משנ"ב רנ"ג סקט"ו; חזון איש לו, ט).
- ב. אין ללמוד מכאן התר לסמוך אצל האש, כי שונה כאן, שדופני הכירה מפסיקים בין התבשיל לאש. (תוס').

- ב. גחלים שעממו או שנתן עליהם נעורת של פשתן דקה — הרי זה כקטימה.
- א. 'גרופה' שאמרו — יש אומרים שגרף הגחלים לצד אחד, ויש אומרים שצריך להוציא את כל הגחלים חוץ לכירה. וכן פסק בשו"ע רנ"ג.
- ב. בקטימה — אין צריך להטמין הכל באפר עד שהאש לא תוכר כלל, אלא די בקטימה מועטת על כל הגחלים, שמכל מקום יש היכר בדבר (עפ"י רמב"ן ור"ן; משנ"ב רנ"ג סק"ד).
- ג. אש הבוערת על גז וכדו', אם כיסה אותה בפה, שלא כדרך בישול בימים רגילים — רוב הפוסקים סוברים שדינה כ'גרופה וקטומה' ויש חולקים. והוא הדין לענין פלטה חשמלית. וכן בתנור חשמלי — אם מכסה גופי החימום בנייר אלומניום וכדו' — הרי זה בכלל 'קטומה' (מהגר"ש אלישיב שליט"א).
- קטמה ונתלבתה — דינה כקטומה, ואינה חוזרת למצבה הקודם, (לפי שגילה בדעתו שאין נוה לו בהמשך הבישול), ואפילו בגחלי רתמים (שהם חמים ביותר ואינם ממהרים לכבות. רש"י). לפי תירוץ אחד בתוס' (וכן נקט הרשב"א), אם קטמה והובערה — היינו יותר מ'נתלבתה', אין דינה ממש כקטומה, ואין התר ליתן בה אלא תבשיל שבושל כל צרכו, אבל קטנה ונתלבתה מותר אפילו תבשיל שלא בושל כל צרכו. ולהלכה כתבו הפוסקים להקל כדעה ראשונה שאפילו אינו מבושל כל צרכו מותר (עפ"י משנ"ב רנ"ג סק"ד ובשעה"צ).
- ג. לדעת רב ושמואל, אסור להשהות תבשיל על כירה שאינה גרופה וקטומה אם מצטמק ויפה לו, אבל מצטמק ורע לו — מותר. ואילו רבי יוחנן אינו מחלק בדבר ומתיר אף במצטמק ויפה לו. [ולרב ששת, אף בשאינו מבושל כל צרכו].
- אמר לו רב עוקבא ממישן לרב אשי: אתם שקרובים לרב ושמואל — עשו כדבריהם. אנו נעשה כרבי יוחנן. וכן רב נחמן ברי יצחק, 'מרי דעובדא', נהג היתר בדבר.
- א. בגרופה וקטום לא מצינו שום אמורא שאסר להשהות אף במצטמק ויפה לו (תוס').
- ב. כתבו התוס' שלא מצינו שום תנא הסובר כרב ושמואל, לחלק בין מצטמק ויפה לו למצטמק ורע לו, כי רבי יהודה אוסר אפילו מצטמק ורע לו. והרמב"ן והרשב"א והרי"ד חולקים. (נראה שכוונת התוס' לר"מ רבי יהודה וחנניה, אבל מצינו תנא הסובר כרב, הוא רבי יוסי במעשה דלהלן לה. כמו שכתבו התוס' שם).
- ג. כפי האמור לעיל, להלכה שנוי הדבר במחלוקת הראשונים, האם יש חילוק בין מצטמק ויפה לו למצטמק ורע לו, או בכל אופן מותר, ואפילו לא בישל כל צרכו.
- ד. כל תבשיל שיש בו קמח — מצטמק ורע לו, מלבד תבשיל של לפת, שאף על פי שיש בו קמח מצטמק ויפה לו — ודוקא כשיש בו בשר. ואם הוא צריך להגישו לפני האורחים, אפילו כשיש בו בשר מצטמק ורע לו.
- לפדא (= מאכל העשוי מתאנים), דייסא ותמרי — מצטמק ורע להן. תבשיל כרוב, פולים, בשר טרוף, וכן ביצה — מצטמק ויפה לו (לה.).
- סתם תבשיל — משמע בגמרא שהוא מצטמק ויפה לו, ואילו חמין (שהוחמו כל צרכם) — מצטמק ורע להם (ראשונים).